

KRITIKA-FIGYELŐ

A gyermekrajzok üzenete

Bocsássa meg az olvasó az elkésett recenziót, de csak most jutott el hozzám *Molnár V. József*, a gödöllői Weöres Sándor Pedagógiai Egyesület Örökség Népfőiskolájának III. országos találkozója alkalmából megjelent érdekes könyve, *A Nap arca* (Gyermekrajzok üzenete). Nehezen tudnám meghatározni a nyugodt, nagyon szép folyóírással megírt munka műfaját. A szerző tanulmányának szánta, én inkább esztétikai-lélektani-teológiai poémának nevezném. Sodró lendületű lírai képhalmaznak, a vizsgált anyagtól igen messze szaladó képzettársítások építményének. Molnár V. a gyermekrajzok formai elemeinek mását keresi az organikus népi képkultúrában, innen jut el a közös alaptörvényhez, a formákban testet öltő Igéhez.

Tíz-egynéhány éve ennél a pontnál óhatatlanul rá kellett volna mutatnom az akkor épp tetőző „organikus divat” művelőinek és kritikusaiknak rejtett politikai törekvéseire (ahogyan a valaha volt szerves kultúrát kritikaként vagy utópikus kultúrforradalomként próbálták eladni, használni vagy elsöpörni. Itt persze csak a divatos prófétákról beszélek, mert mondjuk a *Jankovics Marcell*-féle egzakt vizsgálódás egészen más közegben hatott és mozgott). És arra, hogy az akkor beszivárgó Däniken-kultusz hogyan hordozza rejtve a „magyar néplélek” száraz egyenmarxista, egyenmaterialista gondolat-zubbonyból való szabadulási törekvéseit. Mondanom sem kell, hogy erről akkor még nyilvánosan nem eshetett szó. Távol élve a politika világától, nem érzékelem, hogy ma az organikus művészet problémája ismét politikai kérdéssé vált volna (ahogy ezt sokan állítják), maradhatok tehát az írás lélektani, pedagógiai vonatkozásainál.

*

A szerző a korai gyermekrajz szimbolikus tartalmait vizsgálja, az első fir-

káktól a hatéves gyermek rajzáig. A hatéves gyermek iskolába készül, közeleg a rém: az iskola, a felnőttek gyermektudatlan, a sajátos gyermeki iránt érzéketlen világa, az a nap, amikor elfelejti igazi önmagát. A gyermek, aki az anyaólben mindent megtudott, amit tudni érdemes, hiába keres, kérdez kint a „tagolt világban”, hiába tudatja korai rajzaival, képeivel, meséivel, hogy a Teremtő miféle világot ígért neki, megértő szeretet híján bele fog öregedni, csontosodni a világba. Kétségkívül érdekes és fő megállapításaiban nem is minden alapot nélkülöző szemlélet, ám a módszer, ahogyan Molnár V. ezekhez a megállapításokhoz eljut, meglehetősen furcsa.

Először is nem értem, miért nem lehetett valahol, zárójelben, feltüntetni a vizsgált anyag származási helyét. Ez így azt a benyomást kelti, mintha a rajzokat az általában vett, nagybetűs Gyermek készítette volna.

A nyitó mondattal is nagyon nagy bajom van. „A régi ember a gyermeket isten áldásának tekintette.” (3. o.) Milyen régi ez a bizonyos ember? Mózes még aligha tekinti annak az eredendő bűn hordozóját, a nevelésről egy szava nincs. A Kalevalában, ha gyermek szóval meg: „Gyatra gyermek gagyogása, hebehurgya hebegése, hazudik a hitvány fickó.” Északon a gyermeket nem lehet kicsapva nevelni, ügyelni kell rá. Jézus már magához hívja a gyermekeket. De mikor válik társadalmilag elismertté a gyermek? Most nem arra gondolok, mikor kezdik szerezgetni nevelni, kényeztetni. Ez eléggé változó térben és időben, hanem hogy mikor ismerik fel a gyermeket mint sajátos, öntörvényű világot, amely nem torz, nem tökéletlen, hanem más. Szent Pál kinyilatkoztat persze valami nagyon fontosat: „Mikor gyermek valék, úgy szóltam, mint gyermek, úgy gondolkodtam, mint gyermek, úgy értettem, mint gyermek: mi-

nekeutána pedig férfiúvá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat. Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerek majd, amint én is megismerttettem.¹ Pál a felnőtt differenciált érzékelésével veti össze a differenciálatlan gyermeket.

A páli gondolat nagyon mély lélektani tudáson alapszik. Azt fogalmazza meg, amit a lélektanban sémának neveznek. „A felnőtt képzetáramlásban is megjelennek néha ilyen mozgásos, érzékletes, érzelmi, hangulati elemekből álló emlékezeti és megértési egységek. Valaki felelevenít egy estét, amikor keringőt táncoltunk. Egy pillanatra úgy érzem, mintha oldalra dőlnék, kellemesen lebegnék, mintha tánclépést tennék, és még valami halvány szédülés is elfog. Az emlék sűrű mozgásos-hangulati egységben idéződött fel bennem.”² Ezek a sémák tartalmilag ugyan csak néhány elemét tartalmazzák az élménynek, de a tudat egyszerűen szólva átugorja, „kitölti” a hézagokat. Úgy érezzük, néhány pillanat alatt újraéltük az egész estét, és még csak tetten sem tudjuk érni a tudat csalását, hisz amint ráélesztünk a képre, az emlékezés rögtön előhívja a kívánt részletet. Minél mélyebbre hatolunk emlékeinkben, annál kevesebb konkrétummal bírnak ezek a sémaemlékek, annál inkább azonosíthatjuk őket Jung mandalájával. És ennél a pontnál derül ki, miért nincs igazán ellentét a keresztény Pál és a pszichológus megállapítása között. Mindkettő ugyanúgy írja le az észlelés, emlékezés természetét, mindössze a mozgatót, a teremtőt látják másban. Az egyik azt mondja: a teremtő a biológiai okság, a másik azt mondja: ennek az okságnak viszont Isten a teremtője. Ezen a ponton már nincs értelme a vitának.

A Páléhoz hasonló lélektani tudásra a XIX. század végéig kell még várunk. Ekkor kezdődik el az öntörvényű gyer-

meki kutatása, hogy a gyermek épsége valahogy megmaradhasson. Ekkor kezdnek például leszokni a szülők az önkielégítő gyermek barbár megfegyelmezéséről stb.

Különösen fura ez a megállapítás, ha a gyerekrajzokra gondolunk, amiket a régi ember meglehetősen gyatra kis firkáknak tekintett. Az érett reneszánszban bukkan fel először, számomra a manierista „preavantgárd” szellemét idézően, az első gyermekrajz egy festményen, illetve mint képzőművészeti jelenség egy anekdotában. De ez a felbukkanás csak egy röpké epizód, majd csak a század vége kezd felfedezni a gyermekrajz csodáját, hogy a jungi, freudi fogalmi labirintusban utat tapogatva végül századunk derekán jelenjenek meg az első – igazán tényeken alapuló modellek.

No, de legyen ez az első mondat egy pontatlan, elragadtatott metafora. Nézzük a továbbiakat!

Az első firkák: Szálkák, szálak, sugarak „verése” (3. o.) „Még negyedik évét sem tölti be, és rajzolja már a csillagnyi tengelyre tükröztethető szimmetriát, a kör, a teljesség, az osztatlan egész, az óvás, a menedék, az anyaöl archaikus és egyben legkorszerűbb jelét; s benne az egyenlő szárú keresztformát, amely az őskortól napjainkig a teremtő szellemerő, keresztény népünkél az ige jele és megidézője, és a kinti világban való eligazodás legfontosabb eszköze. (4. o.) Aztán a sugarak szaporodnak, a folt nappá – virágnappá változik, majd megjelennek az ábrázoló rajzok nappal, barlanggal, sátorral, mik szintén mindenfélét jelentenek, hogy végül a széttett kezű gyerekek jelenítsék meg az Igét.

Ebben a fejlődésmodellben néhány dolog hibádzik. A gyermek első firkái még nem szálak, szálkák, nem gubancok, hanem teljesen véletlenszerű, esetleges vonalak. A kézmozgás még a papír síkjához sem tud alkalmazkodni, a gyerek felkapja az eszközt. „Még nem is a papír-

¹ A korinthusiakhoz. I. 1. 13. r. 11–12.

² Mérei Ferenc–V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat, Bp., 1978. 73. o.

ra kerülő vonalaknak örül, hanem a mozgás, a mozdulat az, ami örömet szerez neki.³ Azután rájön, hogy valamit létrehozott, ami korábban nem volt ott. Nem tudjuk, mikor emelkedne ki a gyermek szemléletében a foltta záruló firka a papír síkjából, ha teljesen magára hagyva dolgozna. Innentől kezdve ugyanis a gyermeket már vezetik. Első firkáit szépek nevezik? Ha legközelebb megmarkolja a ceruzát, már mondja is, hogy „szépet” fog rajzolni.⁴

Ekkor a folt már a papírtól idegen dolog, amit láthatunk ősjelnek, mandalának, világmodellnek, és nem is járunk messze az igazságtól, ha úgy gondoljuk, hogy a gyermekben még a világ valami differenciálatlan, totális egész, gubanc-halmazában minden benne van, amit a világról tud, tudnia kell és tudnia érdemes.

Csak hogy a gyermek már jóval többet tud a világról. Már a néhány hetes csecsemő is megkülönbözteti a világ arcait. A mosolygó anyát a mosolytalantól. A stabil egyensúlyi helyzetet a bizonytalantól, a meleget a hidegtől. A másfél éves gyermekben már igen differenciált kép él a világról. A papírra vetett folt ezeket a differenciált képzeteket tartalmazza, de nem rögzítetten. Ugyanaz a folt lehet autó is, majd máskor ház. Hogy egy folt megfeleljen valami konkrét dolognak, ezt szintén a felnőttől tudja meg. Előbb-utóbb persze maga is rájönne, hisz képek veszik körül, fotóktól néhány vonalból álló karikatúrákig. (Ez a bármit belelátó időszak néha igen rövid, a gyerek kezd állandó jelentést tulajdonítani rajzainak. Középső fiam első ilyen rajza egy meglehetősen bonyolult firkahalmaz volt, amit – kétségtelen hasonlósága alapján – kacsának nevezett el. Ezt természetesen nem tudta később szándékosan létrehozni.) „Viszonylag függőleges vonalak sora metszi az alatta húzódó ferde ecsetnyomokat, és örömmel fedezi fel benne már a

kétéves gyermek is, hogy ez kerítés.” Ezt a formációt később már tudatosan is – és most már valóban kerítésszerepkörben – ismételni próbálja.⁵

A differenciálatlan foltot abban az esetben tudnám ősjelnek elfogadni, ha a gyermek valóban minden ismeretét ebbe sűrítene a világról, ha mindent jelentene, ami számára a világ. De látjuk, hogy kezdetben még nem bír számára önálló jelentéssel, amikor pedig már jelként használja, jóval többet tud a világról, mint amit a jellel közöl.

A „modell” kifejezés persze afféle bűvös szóként használható, amíg nem pontosítjuk, hogy miféle modellről beszélünk. Ha a fizikus modellt készíti, mindig tisztázza, miért van szüksége egy bonyolult folyamat modellezésére, leegyszerűsítésére, mik a modellalkotás szempontjai. Az egyszerű foltot tekinthetjük végtelenül gazdag, de egyúttal végtelenül üres világmodellnek is. A rajzoló kisgyermek egyiken túl, másikon innen van.

A jelentéssel bíró folt már jelölhet egy sémát, egy emlékmaradványt. Csak hogy ezek a sémák semmiképp nem felelnek meg holmi fészkeknek, bármennyire is csábító a hasonlat, hogy tudniillik a gyermek fészkekbe vágyik, amint a rendezett folt sem az anyától megfogalmazása. A gyerek rajzában a folt nem kerek dologt jelöl, hanem egyszerűen csak a „dolgot”, a valamit. Kerekre rajzolja a fűrész fogait, pedig tudja, hogy nem kerek, de tudja, hogy azok külön dolgok a fémlapon. Más tulajdonsággal bírnak, mint maga a lap.⁶

A differenciálódó jelek azután valóban két nagy csoportra oszlanak. A foltokra és a vonalakra. Utóbbiak pedig gyorsan függőleges-vízszintes helyzetűekké rendeződnek. Molnár V. ebben csalthatatlanul ismer rá a sugárverésre, a fészkekre, a kenyérre és a keresztre. A sugárverés és a fészkek példája számomra egészen abszurd. Miért nem eső, vízsu-

³ Mérei Ferenc-V. Binét Ágnes: i. m. 180. o.

⁴ Földi Péter: Világképrendező gyermekrajzik. = Művészet, 1978. 9. sz.

⁵ Földi Péter: i. m.

⁶ Rudolf Arnheim: A vizuális élmény. Gondolat, 1979. 199. o.

gár, szénaboglya, kócos fej vagy sündisz-
nó? A gyerekek egyikről sincs tapasztalata. Mindezeket a címkeket kívülről aggatja rá a rajongó szemlélő. És ha lehet, akkor már nyilván inkább a fészket, illetve a sugárverést szeretné belelátani.

Sajnos, kevésbé költői magyarázattal is szolgálhatunk. *Arnheim*, Molnár V.-hez hasonlóan, *Rhoda Kellog* anyagát elemzi, de ő egyszerűen anatómiai okokkal magyarázza a dolgot. Ha megvizsgáljuk a gyermek karmozgását, látjuk, hogy a vállból indított ritmikus mozgások két módon válhatnak irányítottakká. Ha az alkarmozgás szabályozása alárendelődik a vállmozgás ritmusának, körre alakul a területet bejárni igyekvő kézmozgás, a váll dióizületének megfelelően. Ha viszont a vállmozgás rendelődik a karmozgás alá, csak utánaenged a könyöknek, egyenes illetve enyhe félkör alakul. (A könyök zárt nyeregizületének megfelelően.) Ez már jóval nagyobb figyelmet kíván. De miért vízszintes-függőleges ez a vonal? Nos, az emlősök kérgi központjaiban bizonyos sejtcsoportok a vízszintes, mások a függőleges irányba rendeződő vizuális ingerek észlelésére érzékenyek, mivel a gravitáció a természetben ezt a két kitüntetett irányt eredményezi. Ami ellenáll neki: függőleges, ami megadja magát: vízszintes. A ferde irányok értelmezéséhez a két csoport közös munkája szükséges. Ezért birkózik meg olyan nehezen a gyerek a távlati rövidüléssel, ezért torzítja a kocka távolodó oldalának rombuszát a négyzet felé. „A Stanford-Binet-féle intelligenciateszt szerint az ötéves le tud másolni egy négyzetet, míg egy rombuszsal csak az átlagos hétéves tud sikerrel megbirkózni.”⁷

Egyébként ugyanilyen kérgi irányítás emeli ki a kör észlelését-mozgatását a differenciálatlan formák közül, hisz a gyermek első hónapjaiban az anya szemével tartja a legszorosabb kapcsolatot, a mellbimbó felismerése életszükséglete, ennek genetikailag kódoltnak kell lennie. Ha egy szögletes testet nagyon messziről

figyelünk, észlelésünk körre torzítja alakját.

A gyerek rajzolja a foltokat, vonalakat. Vannak köztük lendületes, könyökből húzott ívelődő és lassabb, bizonytalanabb, a könyök és a váll mozgásának összerendezését próbálgató egyenesek. A szerzőnek ez a magyar rovásírás „Sz”, illetve „N” jelét juttatja eszébe. Az „N” nyilvánvalóan a magzatát hordó nő, a Hold, a földi nedvesség úrasszonya stb. Az „Sz” kevésbé költői levezetéssel – hiába, mi férfiak hálátlanabb alanyai vagyunk a lírai hevületnek – a sziszegésen, szikáron, szárazon át a férfi, az Atya és még sok más hasonló. Eddig tulajdonképpen még nem is lenne semmi problémám, a hasonlatok tényleg szépek, élvezetesek. De amikor ezeket a hasonlatokat az a megállapítás követi, hogy: „A kisgyermek első firkáiban a világ egymást föltételező és kiegészítő kettőssége van jelen: a világosság (Férfi-Nap) és a sötétség (Nő-Hold), a nappal és az éjszaka, a fönt és a lent, a száraz és a nedves” (4. o.), akkor fel kell hívjam a szerző figyelmét, mivel indította fejtegetését: „juttatja eszünkbe”. Óriási különbség van aközött, ha valami benne van a rajzban, és ha valami eszembe jut róla.

A gyermeki rajzfejlődés útja a fokozatos differenciálódás felé vezet. Molnár V. ezt nem követi tovább. Megelégszik újabb metaforák felsorakoztatásával. Ahogyan hasonlítgat, úgy töri szét a gyermek öntörvényű világát. Megfosztja a gyermekrajz tartalmát a világ megismerésének valóságos folyamatától. Igaz, helyette kimutatja a gyermekrajzban megszólaló Igét. A dolog logikai ellentmondást tartalmaz ugyan, hisz ha a gyermek ösbölcsességgel születik a világra, miért csak négy-ötévesen jut el az Ige tökéletes kifejezéséig, vagy miért tesz egyáltalán hozzá a kenyérbe rajzolt kereszt jeléhez. Mi kell neki több ennél az „Úgy-Úgy”-nál?

Nem szeretnék itt a hasonlatoknál időzni, csak egyetlen példa. Fokozatosan

⁷ *Arnheim*: i. m. 207. o.

sötét színre változó virágsor egy öteszten-dős gyermek rajzán. A virág „színeválto-zását” – életét születésétől a halálig – a sor előtt föltámadó Nap indítja el, s végig ő szabályozza.⁸ Gondjaim: Mi a virágok alatti folt? Kert? Vagy más? Mi a virágok fölötti felirat? Mi indította el a rajzot, egy mese a Napról? De ami a legnagyobb probléma: a második virág sajnos sötétebb, mint a harmadik. Így oda a szép analógia.

*Makoldi Sándortól*⁹ tudjuk persze, hogy a gyermek néha egészen bonyolult meséket is képes visszaadni képi jelekkel, de az ő elemzése a gyermek szövegközlését is rögzítik: saját gyermekéről van szó, a szeme előtt rajzol, válaszol a kérdésekre. Ha tudnánk, hogy a Molnár V. által elemzett gyermek sokat hall Istentől, a Biblia meséivel él, inkább el tudnánk fogadni a képek rejtett üzeneteinek elemzéseit. Igaz, akkor ezek már nem az Ige eredendő megtestesüléséről szólnának, hanem a mesék hatásáról.

Földi Péter, de mindenki más is, a rajzot a szöveggel együtt szereti értelmezni: „A gyermek általában már munka közben szívesen beszél rajzáról, így ha egyszerre figyelünk a papírra vitt, illetve a szóbeli közlésre, a szavak fogalmi, illetve a rajz vizuális rendszere között pontos megfeleléseket mutathatunk ki.”¹⁰

Két helyen bukkan elő a gyermek valóságos helyzetben. Először ezt tudjuk meg: „Az egyik fővárosi nevelőintézetben, közel tíz esztendeje már, valaki, hites, lelkes tanárnő, vállalva minden következményt – adventkor betlehemes játékot szervezett. Az ateistává üresített, agresszív és depressziós gyermekek között szorongva kezdte el beszédét Jézusról – és csoda történt, a gyermekek figyeltek szavára, mint még soha.” (25. o.)

Ezen megint csak megdöbbenek, és persze igyekszem kíméletesen fogalmazni, mert nem a példával van bajom, hanem az ügyetlen tálalással. A hites, lelkes pedagógus eddig még egyszer sem ült

le mesélni a gyerekeknek, akár Jézusról, akár másról? Vagy csak nekünk nem volt szerencsénk még olyan elvadult gyerekekhez, akik csak akkor hallgatnak álmélkodva, ha a mese nem a kiskondásról, nem „szájból, a tanárnő életéről”, hanem Jézusról szól? Saját bátorságunkon is megdöbbenünk, így utólag, ahogy tíz éve tábori esti meseként a Bibliából is olvastunk, és eszünkbe se jutott, hogy ez most bátrak vagyunk, és hogy következményei lehetnek. Nyilván leült. Mesélt, és a gyerekek hallgatták. De azért Jézusról mesélni, az mégiscsak más. Akkor elszorul kicsit a torok. Elvadult kis árváknak mesélni a Fiúról. Nehéz megállni sírás nélkül. És a gyerek megérzi, hogy ez most valami más. A csoda így igazán csoda. És így nem sérti a pedagógust.

A másik példa: „Szívesen zárnám itt e vázlatos rajzsorelemzést (s a gyermekrajzról való írásomat is), de így hámis képet adnék a mesélők (gyermekek) helyzetéről. A rajzok alkotója ugyanis megbetegedett, s otthon szülei (akikre szíve parancsa szerint mindig hallgatni akar) jó szándékkal, de korunkra jellemző meg-gondolatlansággal arra kérték: rajzoljon „értelmeset” végre, nemsokára iskolás lesz, éppen itt az ideje már, lerajzolhatná például a kaktuszt. „Lerajzolta.” Minden jelen van itt is, amiket már korábbi rajzain láthattunk..., de a világ elemeire hullott szét, a csillagok, a fönt fénylők alulra kerültek, javarészüik elsötétedett, s a „napbaöltözött” királylány helyébe fekete, ijesztő rémalak került; a fönti Napot, aki a Rendet megmutatja, itt hiába keressük.” (23. o.)

„A gyermek, aki szíve parancsa szerint mindig hallgatni akar szüleinek.” Ezzel a mondattal egy majd húsz éve gyakorló pedagógus és nagycsaládos szülő nem tud mit kezdeni. De más baj is van: A szülők nem egyszerűen kérnek, kérésükben benne van az is, hogy amiket eddig rajzolt, az hülyeség. (Egyszer egy rokon kislány rajzot hozott megmutatni. Én

⁸ Molnár V. József: i. m. 50. színes ábra.

⁹ Makoldi Sándor: Meseillusztrációk, ahogy a gyerek csinálja. = Művészet, 1978. 9. sz.

¹⁰ Földi Péter: i. m.

szórakozottan vettem kézbe a kis rajzot, és úgy kezdtem korigálni, mintha valamelyik szakkörösöm csinálta volna. „Szép, Andi, de itt ... Andi szemébe könny szökött. Ő most nem egyszerűen egy rajzot mutatott. Ő a saját csoportjában nyilván igen sikeres, hozzám, a „híres” rajztanár rokonhoz szorongva hozta megítélésre legjobb munkáját; ítéletet várva, én meg nem vettem ebből észre semmit. Durván berontottam a házba.)

És ha ráadásul egy szúrós, ijesztő kaktusz megrajzolását kérik, már két oka is van a gyermeknek, hogy sötét színeket használjon, gonoszt szerepeltessen. A meggondolatlan szülők elfordítják a gyermeket belső világától? És ha megdicsérve eddigi rajzait kérik meg, hogy rajzolja meg a kaktuszt? Dacosan elzárkózik a gyerek? Vagy megrajzolja ugyanezt a képet?

Egyáltalán. Hol maradnak azok a rajzok, amelyeket az ábrázolás szándéka diktál? A gyermek meg sem próbál látványt megörökíteni? Nem volt módja felnőtt rajzoló mellé ülve játszani a felnőttet egy táj vagy egy szép kódarab előtt? Nem rajzolt autókat, társasjátékokat? Nem másolt képregényfigurákat?

Molnár V. egy megjegyzéssel sejteti, hogy a gyermeki lélek fejlődése az ősi utat járja: „A gyermek modellezi a világot, mondja Sztoljár.”¹¹

Itt megfagy bennem a vér. Hogy jön ide Sztoljár kétségkívül szellemes, érdekes, de a történelmi kronológiát saját bevallása szerint is szabadon kezelő, a lenini gnoszeológiai képet igazoló eszmefuttatása? („Az élettapasztalat által szült első, elemi általánosítások már megkövetelték a tudattól saját meggyarázatukat. Lenin rendkívüli mélységgel tárta fel a primitív elvonatkoztatás gnoszeológiájának törvényszerű sajátosságát, ami az általánosban [fogalom, eszme] külön létezőt látott. Az egész paleolitikum folyamán az akkori világgépet áthatotta a létezés anyagisá-

gának és konkrétságának érzete.”) Sztoljár gondolataival is lenne vitám (*Leroi Gourhan* figyelmeztet a néhány tényből átfogó elméletet alakító gondolatjátékok veszélyeire¹²), de nem is ez a lényeg, hanem hogy a Sztoljár-tanulmány a korai homo sapiensről szól, és mindössze egyetlen helyen használja hasonlatként a gyermeket. „A kora aurignac kori rajzok segítségével a világ megismerése valósult meg, a szó legvalószínűbb értelmében. Az emberiség történelmében bizonyos fokig hasonló szerepet töltek be (csak sokkal jelentősebbet), mint amelyet a kezdeti ábrázoló tevékenység játszik a gyerek fejlődésében.”¹³

Sztoljár nem azt mondja, bizonyítja, hogy a gyermek modellezi a világot, hanem hogy a paleolitikum embere modellezte a világot, akár a gyermek. A gyermek itt csak hasonlat. Ez a módszer meg lehetőségen különös számomra.

„Végezetül még egy rajzzal szeretném bemutatni az Istent szomjazó gyermeket. Az ötesztendő gyermek fészket rajzolt először, s reá hegyet emelt; a hegycsúcsról »út« vezet az égbe (gondoljunk csak a szent hegyek zarándokainak, s remetéinek hitére), kék törzset, oszlopot »épített« (világfát, eget tartó oszlopot), s annak vörög ágafészken, oszlopfőjén sárga nap-virág támadt, mosolygó lény. Egyetlen rajzzal meséli el a növekedést a fészektől a Rendezőig! A fának oldalra hosszú ág-karja nő, kereszt formálódik általa..., a két szíromtenyér és a nap-virág fej a legfontosabb égi jelző, a nap járását, három fontos helyzetét mutatja... E rajzon – s ez a gyermekrajzok általános jellemzője – a látszólag különböző formák szerves egysége létesül...”¹⁴

Ez az a végkövetkeztetés, amiben nincs köztünk vita: A gyermekrajzon valóban a látszólag különböző formák szerves egysége létesül. Azt sem vitatom, hogy a felnőtt szemlélőt messzire ragad-

¹¹ Molnár V. József: i. m. 24. o. Az idézet helye: A képzőművészeti tevékenység genezise és szerepe a tudat kialakulásában. A művészet ősi formái. Gondolat, Bp., 1982.

¹² Leroi Gourhan: Az őstörténet kultuszai. Kosmosz könyvek, Bp., 1985.

¹³ Leroi Gourhan: i. m. 79. o.

¹⁴ Molnár V. József: i. m.

hatja a lelkesedés, ha ezt a szerves egységet szemügyre veszi. Azt a szemléletet azonban, amely a maga felnőtt világát vetíti bele a gyermekébe, nem tudom elfogadni, nem érzem, hogy pedagógiailag termékeny lehetne. Ha nem tárjuk fel a gyermekrajz valódi gyökereit, sajátosságait, akkor értetlenül állunk az előtt a tény előtt, hogy ez a szerves egység egyszer csak megbomlik, eltűnik, hívó és hitetlen gyermeké egyaránt.

(Molnár V. József: A Nap arca. A gyermekrajzok üzenete. Weöres Sándor Pedagógiai Egyesület Örökség Népfőiskola, Gödöllő, 1990.)

Molnár V. József könyve persze, mindezekkel együtt, minőségében messze kiemelkedik azon szürke, érdektelen, minden lényegi információt nélkülöző tankönyvkiadói kiadványok sorából, amelyek az elmúlt évtizedekben a gyermekrajz dolgában lettek volna hivatottak a pedagógusok fejét tágítani. Legszebb hasonlatait nem lehet elfelejteni. Szemléletével vitatkozom ugyan, de ezzel együtt is ajánlom kollégáimnak elolvasásra.

SZÁVAI ISTVÁN